

Β. Σχέσις τῆς θεολογίας πρὸς τὴν φιλοσοφίαν καὶ ἀμφοτέρων πρὸς τὰς λοιπὰς ἐπιστήμας.

Θεολογία ἐστὶν ἡ ἐπιστήμη τῆς χριστιανικῆς θρησκείας· θρησκεία δ' ἐστὶ τὸ ἄθροισμα τῶν σχέσεων τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν, εἰς ἃς ὁ ἄνθρωπος διὰ τοῦ νοῦς καρδίας καὶ θελήσεως ἔρχεται πρὸς αὐτόν, τουτέστιν ἡ γνῶσις ἀγάπη καὶ λατρεία τοῦ Θεοῦ. Ἡ θεολογία τοίνυν ὡς θεωρητικὴ ἐπιστήμη πρῶτον καὶ κύριον σκοπὸν προτίθεται τὴν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ, τῆς αἰτίας ἡμῶν, καθ' ὅσον μόνον διὰ ταύτης δυνάμεθα τελῶς ἐπιγνῶναι ἑαυτοὺς ὡς τὸ ἀποτέλεσμα τῆς αἰτίας ταύτης ἣτις ἐδημιούργησεν ἡμᾶς καὶ ἐπομένως καὶ ὁ σκοπὸς καὶ ἡ ὕλη καὶ τὸ εἶδος ἡμῶν ἐν ταύτῃ τῇ αἰτίᾳ ἔχουσι τὴν ἀρχὴν αὐτῶν, καὶ ἐξ αὐτῆς ἐξηγοῦνται καὶ κατανοοῦνται· κατὰ τοῦτο τοίνυν τὸ θέμα ταύτης συμπίπτει μετὰ τῆς φιλοσοφίας· ὅτι αἰτία μὲν ἀμφοτέρων ἡ τοῦ εἶδέναι ὄρεξις, σκοπὸς δὲ ἡ γνῶσις ἡμῶν αὐτῶν· τοῦτο δὲ τὸ γνῶθι σαυτὸν προϋποτίθησι τὴν γνῶσιν τῶν τεσσάρων ἀρχῶν ἢ γενικῶν κατηγοριῶν, τῆς αἰτίας, τῆς ὕλης τοῦ εἶδους καὶ τοῦ σκοποῦ ἡμῶν· ἰδίως ὁμοίως τῆς αἰτίας ἐξ ἧς τὰ λοιπὰ κατανοοῦνται· ἐπίστασθαι γὰρ οἴομεθα κατ' Ἀριστοτέλη (Ἰστέρ. ἀναλυτ. 2, 11) ὅταν εἰδῶμεν τὴν αἰτίαν.

Καὶ ἡ θεολογία τοίνυν καὶ ἡ φιλοσοφία τελικὸν ἔχουσι σκοπὸν τὸ γνῶθι σαυτὸν, ὅπερ μόνον διὰ τοῦ γνῶθι τὴν αἰτίαν σου, τὸν Θεόν, ἐπιτυγχάνεται καὶ διὰ τοῦτο ἀμφότεραι ζητοῦσι γνῶναι τὸν Θεόν, ἢ μᾶλλον τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ (Ρωμ. 1, 19)· ὅτι ὁ Θεὸς πνεῦμα ἄπειρον καὶ ἀκατάληπτον καθ' ἑαυτό, ἐκ μόνης δὲ τῆς ἀποκαλύψεως ἑαυτοῦ ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ καὶ τῆς αὐτοαποκαλύψεως αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους καθίσταται γνωστός· καὶ τὸ μὲν πρῶτον τούτων ἐστὶν ἡ ἀποκλειστικὴ πηγὴ τῆς φιλοσοφίας, ἡ ἐν τῇ δημιουργίᾳ ἀποκάλυψις τοῦ Θεοῦ· τὸ δὲ δεύτερον ἡ σπουδαιότατη πηγὴ τῆς θεολογίας, ἣτις ἀνοίγει ἀσυγκρίτως εὐρύτερον ὄριζοντα

τῷ ἀνθρωπίνῳ πνεύματι· ὅτι ὁ ἄπειρος δημιουργὸς ἀσυγκρι-
τως ἀνώτερος τῶν ἔργων αὐτοῦ καὶ δεύτερον ὅτι τὰς περὶ
ἡμῶν βουλάς τοῦ Θεοῦ μόνος ὁ Θεὸς γινώσκει καὶ δύνα-
ται ἀσφαλῶς καταστῆσαι γνωστάς· θρασύταται δὲ τυγγά-
νισιν αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι, ἐὰν νομίζωσιν ὅτι δύνανται
λαβεῖν ἄμεσον καὶ ὁπωσοῦν ἐπαρκῆ γνῶσιν τῶν θείων πραγμά-
των ἐκ τῆς ὕλης καὶ τῶν φαινομένων αὐτῆς, ἀνερευνῶσαι
ταῦτα· τοῦτο γὰρ εἶη ἂν τὸ αὐτό, ὡς εἰ ὁ ῥάπτης ἢ ὁ ὑπο
δηματοποιὸς τίνος τῶν ἐξόχων ἀνδρῶν Ἀλεξάνδρου, Καίσαρος
καὶ τῶν τριούτων, ᾤετο καλῶς γινώσκειν τὰς βουλάς αὐτοῦ,
ἅτε λαβὼν τὸ μέτρον τοῦ σώματος ἢ τοῦ ποδὸς αὐτοῦ· διὸ
καὶ καταγέλαστοι αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι, ὅταν νομίζωσιν ὅτι
δύνανται ἀντικαταστήσαι τὴν ἀποκάλυψιν καὶ τὴν Θεολογίαν
ἢ καὶ τὴν φιλοσοφίαν, ἀξιοῦσαι τὸ δυνατόν τῆς ἐκ τῆς ὕλης
κατανοήσεως τοῦ ἀπείρου καὶ τελειοτάτου πνεύματος, οὔτινος
ἀτελῶς μόνον ιδιότητές τινες ἐν τῇ ὕλῃ ἀποκαλύπτονται καὶ
αὐταὶ δ' ἀνήκουσιν εἰς τὴν φιλοσοφικὴν ἔρευναν ὡς καθ' ὅλου
μαρτυρία τῆς ὕλης καὶ κτίσεως περὶ τοῦ κτίστου αὐτῆς.

Ἐκ τῶν δύο τοίνυν ἐπιστημῶν, τῶν ἐρευνωσῶν διὰ τοῦ νο-
δὸς τὴν πρώτην ἀρχὴν καὶ αἰτίαν ἢ μὲν φιλοσοφία κατέχει τὴν
ἔξω τοῦ ἀδύτου ἱεροῦ τῆς αὐτοαποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ θέσιν,
καὶ ζητεῖ ἵνα διὰ τοῦ πεπερασμένου ἀνθρωπίνου λόγου ἐννοήσῃ
τὸ ἄπειρον πνεῦμα ἐκ τῆς ἐν τῷ κόσμῳ ἀτελοῦς ἀποκαλύ-
ψεως αὐτοῦ· ἢ δὲ θεολογία μόνη εἰσέρχεται εἰς τὸ ἐσώτερον
τοῦ καταπετάσματος, εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, ὅπως λάβῃ λόγον
Θεοῦ, τὴν αὐτοαποκάλυψιν τοῦ ἀπείρου καὶ αἰωνίου δημιουρ-
γοῦ, καὶ κατανοήσασα ταύτην διὰ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ φωτιζομένου
ἀνθρωπίνου λόγου, ἐξηγήσῃ τῷ κόσμῳ, καταδεικνύουσα τὴν
συμφωνίαν αὐτοῦ πρὸς ὅσα ὁ ἀνθρώπινος λόγος ἐκ τῆς ἑαυτοῦ
τε καὶ τοῦ κόσμου ἐρεύνης καὶ πείρας· κατώρθωσεν ἵνα γνωρίσῃ.

Καὶ ἡ θεολογία τοίνυν καὶ ἡ φιλοσοφία τὴν αὐτὴν αἰτίαν
καὶ σκοπὸν ἔχουσι· πρὸς δὲ καὶ τὸ αὐτὸ εἶδος· ὅτι ἀμφοτέρω

ζητοῦσι νοῆσαι καὶ ἐξηγήσαι τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Θεοῦ, ἢ μὲν τὴν ἐν τῇ φύσει, ἢ δὲ τὴν ὑπερφυσικὴν· διαφέρουσι δὲ μόνον, ὡς δῆλον ἐξ ὧν εἶπομεν, κατὰ τὴν ὕλην· ὅτι ἡ μὲν θεολογία ὕλην ἑαυτῆς ἔχει τὴν αὐτοαποκάλυψιν τοῦ Θεοῦ τελέως ἐπαρκῆ πρὸς κατανόησιν τοῦ ἔργου καὶ τοῦ σκοποῦ ἡμῶν καὶ τῶν μέσων δι' ὧν δυνάμεθα ἵνα φθάσωμεν εἰς τὸν σκόπον τοῦτον· ἡ δὲ φιλοσοφία τὴν ἐν τοῖς κτίσματιν ἀποκάλυψιν τοῦ Θεοῦ, ὅπως ἀνεπαρκῆ πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ καὶ προορισμοῦ ἡμῶν· καθ' ὅτι ἐκ ταύτης δυνάμεθα μὲν ἵνα ἐννοήσωμεν ὅτι ἔστι Θεὸς πάντορος πανάγαθος καὶ παντοδύναμος αἰτίας ἡμῶν καὶ ποιήσας ἡμᾶς κατ' εἰκόνα εἰς τὸ γενέσθαι διὰ τῆς ὁμοιώσεως μετόχους τῆς μακαρίας αὐτοῦ ζωῆς, οὐδόλως ὅμως ἐννοοῦμεν τὴν διαφθορὰν ἡμῶν καὶ ἀδυναμίαν εἰς τὸ ἐφικέσθαι τοῦ προορισμοῦ τούτου, καὶ ἐγκατάλειψιν ἂν τελείαν ἐφοβούμεθα, εἰμὴ τὴν βουλήν καὶ τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ τὰ ἐν τῇ αὐτοαποκαλύψει μαρτυρούμενα εἶχομεν, ἅτινα καὶ φωτίζουν ἡμᾶς τελέως περὶ τῆς αἰτίας τῆς διαφθορᾶς καὶ ἀδυναμίας ἡμῶν ταύτης πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ προορισμοῦ ἡμῶν καὶ δεικνύουσι τὴν μόνην ἀσφαλῆ καὶ ὑπὸ τῶν αἰώνων τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας ὡς ἄπταιστον μαρτυρουμένην θεραπείαν καὶ διόρθωσιν τῆς διαφθορᾶς καὶ ἀδυναμίας ἡμῶν διὰ τῆς δυνάμεως καὶ ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς χάριτος αὐτοῦ.

Διὰ τοῦτο τοίνυν ἡ μὲν φιλοσοφία μηδεμίαν δυναμένη εὐρεῖν λύσιν τοῦ αἰνίγματος τοῦ βίου, τῆς ἀδυναμίας εἰς γνῶσιν τοῦ ἀληθοῦς καὶ κατόρθωσιν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τῆς διαφθορᾶς ἡμῶν, καταλήγει, εἴαν μὲν ἢ εἰλικρινῆς καὶ ἐπιστημονικῆ εἰς ὁμολογίαν ἀγνοίας καὶ ἀπορίας, ἣν μόνον ἐκ τῆς θείας αὐτοαποκαλύψεως καὶ τῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης τῆς ταύτην ἐρμηνευούσης λύει· εἴαν δὲ πεφυσιωμένη καὶ ἀγυρτικῆ, μὴ βουλομένη τὴν ἰδίαν ἀγνοίαν ἀνομολογῆσαι, εἴτε ἀρνεῖται τὸ ψηλαφητὸν τῆς διαφθορᾶς γεγονὸς καὶ ἐπομένως τὴν ἀληθῆ ψυχολογικὴν παρὰ τὴν ἐπιτήρησιν, ἣν καὶ ὁ τελευταῖος τῶν ἀνθρώπων συναισθάνεται

καὶ ὁμολογεῖ ὡς γεγονὸς πρόδηλον, καὶ ὑπολαμβάνουσα τὸν ἄνθρωπον ὑγιᾶ διδάσκει ἀνωφελεῖ καὶ ἐπιβλαβῆ τῇ καταστάσει αὐτοῦ, εἴτε καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ τολμᾷ φλυαρεῖν καὶ ἀρνεῖσθαι καὶ αὐτὴν αὐτοῦ τὴν προσωπικότητα, ἣν αὐτὴ ἡ δημιουργία ἡμῶν καὶ τοῦ κόσμου ἀπαραιτήτως ἀπαιτεῖ καὶ ἐκτρέπεσθαι εἰς τὴν ἑμῶν τοῦ θείου πανθεισμοῦ καὶ ὕλισμοῦ, εὖς ἡ κοινοτάτη πνευματικὴ ἡμῶν πείρα καταγελά (παράβαλε τὸν λόγον ἡμῶν τῆς 30 Ἰανουαρίου 1878 περὶ τῆς οὐσίας τοῦ χριστιανισμοῦ ὡς πίστεως καὶ ὡς γνώσεως ἐν ᾧ λέγομεν.

Ὅπως δὲ καταστῆ πρόδηλος ὁ τριῦτος χαρακτήρ τοῦ χριστιανισμοῦ ἀνάγκη νῦν νὰ συγκρίνωμεν πρὸς αὐτὸν ὅλα τὰ λοιπὰ θρησκευτά καὶ φιλοσοφήματα, ἅτινα συγκεφαλαιοῦνται εἰς τὰ ἀκόλουθα τρία συστήματα, τὰ ὅποια μόνον πληρῶς τοῦ χριστιανισμοῦ ὑφίστανται πρὸς ἐξήγησιν τῆς αἰτίας καὶ τοῦ σκοποῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἤτοι τὸν θεισμόν, πανθεισμόν καὶ ὕλισμόν. Ἐκ τῶν τριῶν δηλαδὴ τούτων πολεμίων τῷ χριστιανισμῷ συστημάτων ὁ μὲν θεισμὸς κατὰ τοῦτο συγγενεῦει μᾶλλον τῶν ἄλλων πρὸς τὸν χριστιανισμόν, καθ' ὅσον καὶ αὐτὸς παραδέχεται προσωπικὸν Θεὸν ἔξω καὶ ὑπεράνω τοῦ αἰσθητοῦ τούτου κόσμου, ὃν ἐδημιούργησε· διαφέρει ὅμως κατὰ τοῦτο, ὅτι ἀρνεῖται τὴν ἱστορικὴν αὐτοῦ ἀποκάλυψιν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ἡγαπημένου αὐτοῦ υἱοῦ· ἠναγκασμένος δ' ὢν ἐκ τῶν πραγμάτων νὰ παραδεχθῆ, ὡς οἱ Ἰουδαῖοι καὶ ἔθνη, τὴν νουθεσίαν κατὰ τὴν κατάστασιν τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος, ὀφείλει κατὰ συνέπειαν νὰ δεχθῆ, ὅτι ὁ Θεός, ὡς ἄλλως πατρῶς καὶ οὐχὶ πατήρ, ἀφῆκε τὸ ἴδιον πλάσμα ἐκθετον, χωρὶς νὰ φροντίσῃ περὶ τῆς ἐξ αὐτοῦ ἐξηρτημένης καταλλαγῆς καὶ θεραπείας αὐτοῦ· διὰ τοῦτο δὲ ὁ Θεὸς τοῦ θεϊσμοῦ, ὁ Θεὸς τοῦ Καίρη ἐστὶ Θεὸς ἄδικος καὶ ἄσπλαχνος καὶ ἐπομένως οὐ Θεός, διότι οὐδόλως ἐφρόντισε περὶ τοῦ ἀπαραίτητον ἀνάγκην τῆς ἐπιμελείας αὐτοῦ ἔχοντος πλάσμα αὐτοῦ, ἀλλ' ἀφῆκεν αὐτὸ ἔρμαιον τῆς ἀπάτης τοῦ ψεύδους καὶ τῆς ἀμαρτίας· ὥστε ἀνα-

καίως ὁ θεϊσμός, ὡς ἄρνησις τοῦ χριστιανισμοῦ, οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ καθαρὰ ἀθεΐα, ὅπως καὶ ὁ πανθεϊσμός καὶ ὁ ὕλισμός· ἐν δὲ τῇ τοιαύτῃ θρησκείᾳ, ἣτις οὔτε Θεὸν ἀγαθὸν καὶ δίκαιον ἔχει, οὔτε καταλλαγὴν καὶ ἐνίσχυσιν παρ' αὐτοῦ τῆς ἀνθρωπίνης θελήσεως καὶ θεραπείαν δύναται νὰ παρουσιάσῃ, ἀδύνατός ἐστὶν ἀληθῆς ἠθικὸς βίος.

Ὁ δὲ πανθεϊσμός πάλιν ἐστὶν ὁ τὸν κόσμον θεὸν ὑπολαμβάνων καὶ αἰτίαν, μᾶλλον δ' εἰπεῖν τὸ ὅλον, τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ μέρους τοῦ σύμπαντος· τοῦτο δὲ ἀφ' ἐνὸς μὲν προσκρούει ἀντικρὺς εἰς τὴν πνευματικὴν ἡμῶν πεῖραν, τὴν ἄμεσον καὶ πρῶτην τῆς πνευματικῆς γνώσεως πηγὴν, καθ' ὅσον ἕκαστος ἡμῶν τῶν μόνων ἐν τῷ κόσμῳ πνευματικῶν ὄντων, τῶν ἐχόντων αὐτοσυνειδησίαν ἐλευθερίαν καὶ προσωπικὴν ὑπαρξίν, ἔχει συνειδησίαν τῆς ἰδίας ἐν χρόνῳ δημιουργίας ἐκ τινος πνευματικῆς ὑπερκοσμίου αἰτίας καὶ τῆς ἰδίας ἀνεξαρτήτου παντὸς ἄλλου ὄντος ὑπάρξεως, ἀφ' ἐτέρου δὲ ἀναιρεῖ καὶ τὸ δυνατόν τῆς ὑπάρξεως ἠθικοῦ βίου· διότι ὁ βίος οὗτος δεῖται, ὡς εἶδομεν, προσωπικοῦ Θεοῦ καταλλάττοντος ἐαυτῷ καὶ ἐνισχύοντος τὸν ἁμαρτωλὸν ἄνθρωπον· κατὰ δὲ τὸν πανθεϊσμόν ὁ ἄνθρωπος ἐστὶ μέρος τῆς θεότητος, καὶ ὡς τοιοῦτος ἐνεργεῖ κατὰ νόμους αἰωνίους, νόμους ἀνάγκης καὶ ἐπομένως καὶ αὐτός ἐστὶν ἀγαθὸς καὶ ὅτι πράττει ἐστὶ καλόν· καὶ οὕτω πᾶσα διάκρισις καλοῦ καὶ κακοῦ, ἀγαθοῦ καὶ αἰσχροῦ, χρηστοῦ καὶ βδελυροῦ δὲν ὑφίσταται κατὰ λογικὴν συνέπειαν ἐν τῷ πανθεϊσμῷ, ὅστις ἄλλως τε μὴ δεχόμενος καὶ αὐτοτελεῆ καὶ ἀνεξάρτητον τοῦ πνεύματος ὑπαρξίν, ἀλλὰ θεωρῶν αὐτό, ὡς οἱ Στωϊκοί, σπερματικὸν λόγον, τὸ ἐκλεκτότατον δηλ. μέρος τῆς ὕλης, τουτέστι τὸ ζωοποιοῦν καὶ ζωογονοῦν ταύτην, καταντᾷ εἰς τὸν ὕλισμόν, εἰς ὃν σήμερον πάντα τὰ ἀντιχριστιανικὰ πνεύματα ἀποκλίνουσι, διότι οὗτος θηρεύει τὸ ἡδύ, εἰς ὃ ἄγει πλατεῖα πύλη καὶ εὐρύχωρος ὁδός, ἐν ᾧ ὁ χριστιανισμὸς θηρεύει τὸ ἀγαθόν, εἰς ὃ ἄγει στενὴ πύλη καὶ τεθλιμμένη ὁδός.

Ὁ ὕλισμός δ' οὗτος, ἡ λέπρα αὕτη τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος οὐ μόνον ἀντιφάσκει, ὡς καὶ ὁ πανθεισμός, πρὸς τὴν κεινοτάτην τοῦ ἀνθρώπου πείραν, καθ' ἕσπον ὁ ἄνθρωπος, ὡς καὶ προηγουμένως εἶπομεν, μὴ δυνάμενος νὰ γνωρίσῃ ὡς ὁ Θεός, τὴν οὐσίαν τῶν ὄντων ἡ εἶσιν, ἐπιγινώσκει ταῦτα ἐκ τῶν ἰδιοτήτων καὶ δυνάμεων αὐτῶν· ὅπου δ' ἀντιλαμβάνεται διαφορῶν ἢ ἀντιφατικῶν ἰδιοτήτων, ἐκεῖ συμπεραίνει καὶ διαφορὰν ἢ διακριτικὴν οὐσίας· κατὰ ταύτην δὲ τὴν ἀρχὴν ἔφθασεν εἰς τὴν στοιχειώδη καὶ θεμελιώδη διάκρισιν δύο οὐσιῶν, τῆς ὕλης καὶ τοῦ πνεύματος, καθ' ὅσον ἐν τούτῳ μὲν βλέπει τὴν ἰδιότητα τῆς αὐτοσυνειδησίας ἐλευθερίας καὶ προσωπικῆς ὑπάρξεως, ἐν ἐκείνῃ δ' ὄργανον ἄνευ συνειδήτεως εἰς νόμους ἀνάγκης ὑποκείμενον καὶ ἐπομένως ὅλως διάφορον τοῦ πνεύματος οὐσίαν· ταύτην λοιπὸν τὴν θεμελιώδη ἀρχὴν τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως ἀρνούμενος ὁ ὕλισμός, καὶ θεωρῶν προῖόν τῆς ἀσυνειδήτου καὶ ἀνελευθέρου ὕλης τὰς λογικὰς καὶ ἐλευθέρους λειτουργίας τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, καταδείκνυται λογικῶς μωρὸς γελοῖος καὶ ἐθελουσίως τυφλώτων, καθότι ἀποδίδωσιν εἰς τὴν ὕλην, ὅ, τι αὕτη οὔτε ἔχει κατὰ τὴν πείραν, ἣν αὐτῆς λαμβάνομεν, οὔτε δύναται νὰ ἔχη, διότι τοῦτο ἤθελεν ἀντιφάσκει πρὸς τὰς ἰδιότητας αὐτῆς, καὶ οὐσία ἀντιφατικὰς ἔχουσα ἰδιότητος ἐστὶ τραγέλαφος, ἀνύπαρκτον δηλαδὴ φαντασιοκόπημα· διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἡ θεωρία ἐκείνη, ἣν πάντες νῦν οἱ μαμμάκυθοι τῶν ἀγυιῶν ἀνὰ στέμα ἔχουσι, χωρὶς νὰ γνωρίζωσι τί ἐστίν, ἡ τῆς ἐξελίξεως καὶ μεταμείψεως τῶν εἰδῶν τοῦ Darwin καὶ τῶν ὁμοφρονούντων αὐτῷ ἐστὶ μωρὰ ἄτοπος καὶ γελοία, διότι οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ζητοῦσιν ἐκ τῆς τοῦ σώματος ὁμοιότητος νὰ ἀποδείξωσι τὴν ταυτότητα τῆς καταγωγῆς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ ζώου, λησμονοῦντες τὸ ἀνυπέβλητον χάσμα, ὅπερ δημιουργεῖ μεταξὺ ἀμφοτέρων ἡ πνευματικὴ προσωπικότης, τουτέστιν ἡ αὐτοσυνειδησία ἐλευθερία καὶ προσωπικὴ ὑπάρξις· καὶ ἂν ὁμως ὑπετίθετο πιθανὴ ἐν τῇ ὕλικῇ φύσει ἡ τοιαύτη ἐξέλιξις

ἢ μετὰ μείψις τῶν εἰδῶν ὁ συλλογισμὸς τῆς κοινῆς καταγωγῆς τοῦ ἀνθρώπου ἕνεκα τῆς ὁμοιότητος τοῦ σώματος αὐτοῦ πρὸς τὸ τῶν ζώων, ἤθελεν εἶσθαι ὡς ἐὰν ἐζήτει τις νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἄνθρωπος φέρων λευκὸν ὑποκάμισον ἐγεννήθη ἐκ τοῦ ὠοῦ τῆς ὄρνιθος, διότι καὶ τὸ ὠὸν τοῦτο εἶναι λευκόν. ἢ ὅτι ὁ ἀνδριάς τοῦ Κοραῆ ἐγέννησε τὸν Κοραῆν, διότι ὁμοιάζει πρὸς ἐκεῖνον· οἱ τοιοῦτοι συλλογισμοὶ καθιστῶσι τοὺς ποιοῦντας αὐτοὺς χλεύην καὶ αὐτῶν τῶν νηπίων· καὶ περὶ τῆς ἄλλης δ' ἐν τῇ ὑλικῇ φύσει ἀληθείας τῆς ὑποθέσεως ταύτης τοῦ Darwin οὐδὲν ὁλοῦς δυναμέθα νὰ πεισθῶμεν καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς αὐτῶν θεωροῦντες τὰ πράγματα· διότι τῆς ὕλης κατὰ τὰς δοξασίας αὐτῶν αἰωνίου οὔσης καὶ ἐπομένως εἰς νόμους αἰωνίους καὶ ἀμεταβλήτους ὑποκειμένης ἡ ἐξέλιξις ἢ μετὰ μείψις τῶν εἰδῶν δὲν ἠδύνατο ἢ νὰ εἶναι νόμος διαρκῆς καὶ αἰώνιος, καὶ ἐπομένως ὤφειλεν ἐξ ἀνάγκης νὰ ἐξακολουθῇ καὶ σήμερον λειτουργῶν ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ γενικότητι· οὐδὲν ὅμως παράδειγμα τοιαύτης γενικῆς καὶ συστηματικῆς ἐν τῇ φύσει ἐργασίας ἔχουσιν οἱ ὕλισται οὔτοι, ἀλλὰ μόνον ὀλίγιστα καὶ στερεότυπά τινα παραδείγματα, ἐξαιρέσεις τινὰς πρὸς χλεύην μᾶλλον ἢ ἀπόδειξιν τῆς θεωρίας αὐτῶν, αἵτινες οὐδὲν ὁλοῦς δικαιολογοῦσι τὰ γενικὰ συμπεράσματα, ἅτινα οἱ σοφοὶ οὔτοι ἐξάγουσι· πρέπει δὲ νὰ παρατηρήσωμεν ἐνταῦθα τοῦ λόγου γενόμενοι ὅτι αἱ φυσικαὶ ἐπιστημαὶ ἀδίκως καὶ παραλόγως καταφέρονται κατὰ τῆς χριστιανικῆς θεολογίας ὡς παρεμβαλλούτης προσκόμματα εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῶν θεωριῶν αὐτῶν· διότι καὶ ἡ θεολογία ὡς καὶ ἡ κοινὴ συνείδησις τῶν ἀνθρώπων πάσας τὰς καθαρῶς ἀποδεδειγμένας ἐπιστημονικὰς ἀληθείας ἀποδέχεται καὶ καθιστᾷ κτῆμα ἑαυτῆς· μόνον δὲ τὰς αὐθαιρέτους καὶ γελοίας ὑποθέσεις, δι' ὧν αἱ φυσικαὶ ἐπιστημαὶ ἐξέρχονται τοῦ κύκλου αὐτῶν καὶ ἀποφαίνονται ἐναντίον τῆς κοινοτάτης πείρας, καὶ ἡ θεολογία ὡς καὶ ἡ κοινὴ συνείδησις τῶν ἀληθῶς λογίων ἀνδρῶν, ὁ ἀδέκαστος κριτῆς πάσης ἐπιστημονικῆς ἀληθείας, δικαίως ἀποκρούουσι

καὶ χλευάζουσιν. Ἐὰν δὲ ὁ ὕλισμὸς ἐν τῇ θεωρίᾳ αὐτοῦ ἐστὶν ἀναίρεσις τῆς κοινοστάτης ἐπιστημονικῆς πείρας, ἐν τῇ πράξει αὐτοῦ ἔτι μᾶλλον καταδείκνυται ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ ἀντιφάσει καὶ μωρίᾳ, ὥστε νὰ καταστῇ χλεύη καὶ περίγελως τοῦ κόσμου· διότι θεωρῶν ὡς ὑπάρχουσιν μόνην τὴν ὕλην, ἣτις ὑπόκειται εἰς νόμους ἀνάγκης, οὐκ εἶλεται ἐξ ἀνάγκης νὰ παραδεχθῆ ὅτι καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐνεργεῖ κατὰ τοιούτους ἀναγκαίους νόμους καὶ ἐπομένως ὅτι μὴ ἔχων ὡς ὅλα τὰ ζῶα ἐλευθερίαν, δὲν ἔχει οὔτε εὐθύνην, οὔτε ἠθικὸν βίον· καὶ τότε, ὅτι ὁ ἄνθρωπος, κτήνος ὢν, ἐξ ἀνάγκης δὲν δύναται εἰμὴ νὰ πράττῃ τὰ τοῦ κτήνου, ἦτοι νὰ σκιρτᾷ μὲν ὡς ταῦρος, λακτίζῃ δὲ ὡς ὄνος, μνησικακῇ δὲ ὡς κάμηλος καὶ γαστριμαργῇ μὲν ὡς ἄρκτος, ἀρπάζῃ δὲ ὡς λύκος, πλήττῃ δὲ ὡς σκορπίος, ὑπουλος δ' ἢ ὡς ἀλώπηξ, χρεμετίζῃ δ' ἐπὶ γυναιξίν ὡς ἵππος θηλυμανῆς κατὰ τὴν ζωηροτάτην τοῦ Χρυσορρήμονος εἰκόνα. Τοιοῦτος ἐξ ἀνάγκης, δοῦλος δηλαδή ὅλων αὐτοῦ τῶν σαρκικῶν παθῶν καὶ ἐπιθυμιῶν, πρέπει νὰ εἶναι ὁ ἄνθρωπος τοῦ ὕλισμοῦ, ὅστις, ἐν ᾧ διὰ τῆς θεωρίας αὐτοῦ ἀνατρέπει τὴν θεμελιώδη βάσιν τοῦ ἠθικοῦ βίου, ἔχει καὶ τὴν ἀναίδειαν καὶ ἀναισχυντίαν, ἐπειδὴ κατανοεῖ ὅτι αἱ ἀρχαὶ αὐτοῦ ὀδηγοῦσι κατ' εὐθείαν εἰς τὴν κοινωνικὴν ἀποσύνησιν καὶ τὸ πετρέλαιον, νὰ ψελλίζῃ ἀρχὰς δῆθεν καὶ σύστασιν ἠθικῆς καὶ ἐναρέτου βίου, οὔτινος ὅσον τῷ ἐπ' αὐτῷ ἀνέτρεψε τὴν βάσιν καὶ κατέστησεν ἀδύνατον. Ὁ ὕλισμὸς οὗτος εἶναι ὁ μόνος ἀληθῆς ἐχθρὸς τῆς ἀνθρωπότητος, ὁ ἀπειλῶν νὰ καταστρέψῃ πάντα πολιτισμὸν καὶ νὰ ἐπαναφέρῃ τὸν ἄνθρωπον εἰς γείρονα τῆς ἀγρίας αὐτοῦ καταστάσεως· διότι διὰ τοῦ ἐγωῖσμοῦ καὶ τῆς διαφθορᾶς ἀφρεύκτως καταστρέφει καὶ ὅ,τι ἀγαθὸν αἰσθημα, ὡς ἐνστικόν, περιεσώθη εἰς αὐτὸν καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἀγρίᾳ καταστᾶσει, καὶ καθιστάνει οὕτω τὸν ἄνθρωπον ἀποφώλιον καὶ εἰδεχθὲς τέρας κακίας καὶ κακοηθείας».

Ἡ φιλοσοφία τοίνυν ἢ θέλουσα εἶναι ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐκ εἶλεται

ὁμολογεῖν ὅτι προβαίνει μέχρι τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ προορισμοῦ ἡμῶν ὡς πνευματικῶν ὄντων τοῦ ὁμοιωθῆναι αὐτῷ δι' ἀγίου βίου καὶ συζῆσαι αὐτῷ· τὰ δὲ περαιτέρω ἀδυνατεῖ νοῆσαι ἐκ τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου καὶ παραπέμπει εἰς τὴν Θεολογίαν τὴν ἐκ τοῦ θείου λόγου διδάσκουσαν τὸ μόνον μέσον δι' οὗ οὐ δυνάμεθα ἐλθεῖν εἰς κοινωνίαν τῷ Θεῷ καὶ πληρῶσαι τὸν προορισμὸν ἡμῶν· τότε δὲ μόνον ἡ φιλοσοφία ἐστὶν ἐπιστήμη, ἅτε νοήσατα καὶ διδάσκουσα τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν ἀλήθειαν, τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Θεοῦ· ἄλλως δὲ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν εἰμὴ κενὴ ἀπάτη, ὡς ὁ Ἀπόστολος (Κολ. 2, 8) δικαίως χαρακτηρίζει αὐτήν, κρίνων ἐκ τοῦ πλείστου τὸ ὄλον, τυφλοῦσα ἀντὶ τοῦ φωτίζειν καὶ καταστρέφουσα ἀντὶ τοῦ σώζειν τοὺς ὀπαδοὺς αὐτῆς· τίς οὖν αὕτη ἡ σοφία, ὅταν, ὡς λέγει ὁ θεῖος Χρυσόστομος, τὸ κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν μὴ εὐρίσκη; οὐχὶ μωρὰ καὶ ἄσοφος σοφία καὶ δοκησισοφία;

Ἡ σχέσις τοίνυν τῶν δύο τούτων ἐπιστημῶν ἐστὶν ἡ τοῦ εὐρέτου τοῦ προβλήματος τῆς ὑπάρξεως πρὸς τὸν λύτην, ἡ τοῦ ἰχνηλάτου πρὸς τὸν ζωοῦντα, ἡ τοῦ κατέχοντος τὴν ἀλήθειαν πρὸς τὸν αἰεὶ ζητοῦντα κατὰ τὸ *philosophia veritatem quaerit, theologia invenit*.

Πλὴν δὲ τῆς φιλοσοφίας οὐδεμία ἕτερα ὑπάρχει ἐπιστήμη τῶν πρώτων ἀρχῶν καὶ αἰτιῶν ἐρευνητική, ἀλλὰ δευτερευουσῶν μόνων καὶ ἀμέσων αἰτιῶν τῶν καθ' ἕκαστα φαινομένων καὶ ἐπομένως οὐ δύναται συγκριθῆναι πρὸς ἑκατέραν τῶν ἐπιστημῶν τούτων καὶ ὀφείλει παραλαβεῖν ἐκ τούτων τὰς πρώτας ταύτας ἀρχὰς ὡς τι δεδομένον καὶ ἔσται μὲν οὕτως ἐν τῇ ἀληθείᾳ, ἐὰν τὰ ἀληθῆ πορίσματα λάβῃ, ἐν τῷ ψεύδει δὲ καὶ τῇ διαστροφῇ τῶν ἰδίων γνώσεων, ἐὰν τὰ ψευδῆ λάβῃ. Ἐπειδὴ δὲ πᾶσαι αἱ λοιπαὶ ἐπιστήμαι ἐρευνητικαὶ τῶν ἀνθρωπίνων καὶ ἐγκοσμίων πραγμάτων καὶ φαινομένων, ἤτοι α') ἡ καθολικὴ ἱστορία, ἐφ' ὅσον τοῦ ὀνόματος ἀξία, τῶν φαινομένων καὶ σχέσεων τοῦ καθ' ὄλου τῆς ἀνθρωπότητος βίου, οὗ πειρᾶ-

ται ἐξηγήσασθαι τὴν αἰτίαν καὶ τὸν σκοπὸν. β'.) ἡ φιλοσοφία ἢ ἀξία καλεῖσθαι διὰ τοῦ ὀνόματος τούτου τῶν φαινομένων καὶ σχέσεων τοῦ καθ' ὅλου βίου τῶν κλασικῶν ἐθνῶν Ἑλλήνων τε καὶ Ῥωμαίων γ'.) ἡ νομικὴ καὶ πολιτικὴ καὶ οἰκονομικὴ τῶν σχέσεων καὶ φαινομένων τοῦ πολιτικοῦ κοινωνικοῦ καὶ ἰδιωτικοῦ βίου δ'.) ἡ ἰατρικὴ τῶν φαινομένων τοῦ σωματικοῦ βίου καὶ ε'.) αἱ φυσικαὶ καὶ φυσικομαθηματικαὶ ἐπιστῆμαι (ζωολογία, βοτανικὴ, φυσικὴ, χημεία, μαθηματικὴ, ἀστρονομία κτλ.) τῶν σχέσεων καὶ φαινομένων τῆς αἰσθητῆς καὶ ὑλικῆς φύσεως, διὰ τοῦτο πᾶσαι αἱ ἐπιστῆμαι αὗται τελοῦσιν ἐν ὑπάλληλῳ σχέσει καὶ ἀναφορᾷ πρὸς τὴν Θεολογίαν καὶ φιλοσοφίαν, αἵτινες χορηγοῦσιν αὐταῖς τὸν κρῖκον, δι' οὗ δύνανται ἕνα γενικεύσασθαι τὰ μερικὰ ἐξαγόμενα ἑαυτῶν καὶ οἰκοδομήσασθαι ὑπόθεσιν γενικὴν ἐξηγοῦσαν τὰ καθ' ἕκαστα τῆς ἐμπειρικῆς αὐτῶν ἐρεύνης ἐξαγόμενα, ἅτινα μόνον διὰ τῶν ἀνωτέρων καὶ γενικωτέρων αἰτίων κατανοοῦνται ὡς διδάσκει ὁ Ἀριστοτέλης ἐν βιβλ. α'. κεφ. β'. τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ λέγων «Ὁ γὰρ τὸ ἐπίστασθαι δι' ἑαυτὸ αἰρούμενος τὴν μάλιστα ἐπιστήμην μάλιστα αἰρήσεται· μάλιστα δ' ἐπιστητὰ τὰ πρῶτα καὶ τὰ αἷτια· διὰ γὰρ ταῦτα καὶ ἐκ τούτων τὰλλα γνωρίζεται, ἀλλ' οὐ ταῦτα διὰ τῶν ὑποκειμένων.» "Ὡστε μόναι καὶ καθ' ἑαυτὰς αἱ ἐπιστῆμαι αὗται οὐδὲν ἕτερόν εἰσιν ἢ μετὰ λόγου ἐμπειρία· γίνονται δ' ἐπιστήμη διὰ τῶν πορισμάτων τῆς θεολογίας καὶ φιλοσοφίας· ὥστε πᾶσαι αὗται τυγχάνουσιν ὑπάλληλοι τῶν δύο τούτων, τῶν συναλλήλων μὲν τὴν αἰτίαν τὸ εἶδος καὶ τὸν σκοπὸν, διαφερουσῶν δὲ μόνον κατὰ τὴν ὕλην, ἅτε τῆς μὲν φιλοσοφίας τὴν πρώτην καὶ στενωτέραν ἐν τῇ φύσει ἀποκάλυψιν ὕλην ἑαυτῆς ἐχούσης, τῆς δὲ Θεολογίας τὴν ὑψηλὴν καὶ εὐρεῖαν αὐτοαποκάλυψιν τοῦ Θεοῦ ἧς καταδικνύει τὴν ἀλήθειαν ἐκ τοῦ τελέως ἐξηγεῖν ταύτην τὰ ἀνώτατα πνευματικὰ τοῦ βίου φαινόμενα.

Διὰ τοῦτο τοίνυν ἡ μὲν ἱερὰ Θεολογία ἔχει τὰ πρεσβεῖα ἐν

ταῖς ἀδελφαῖς αὐτῆς ἐπιστήμαις, ἡ πρεσβυγενῆς καὶ ἀκροτάτη αὐτῶν τυγχάνουσα· μετ' αὐτὴν δὲ Πρύτανις τῶν ἐπιστημῶν ἡ φιλοσοφία· πᾶσαι δ' αἱ λοιπαὶ λαμβάνουσι τὴν σειράν αὐτῶν κατὰ τὸ ἀντικείμενον αὐτῶν, ὅπερ ὄσω πνευματικώτερον, τοσοῦτω ἀνώτερον· ὥστε προηγείται μὲν ἡ ἱστορία, ἔπεται δὲ ἡ φιλολογία καὶ μετ' αὐτὴν ἡ νομική, καὶ τελευταῖαι ἡ ἰατρική καὶ αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι, αἱ κυρίως ἐπιστῆμαι μᾶλλον δ' εἰπεῖν ἐμπειρῆαι τῆς ὕλης.

Καὶ αὕτη μὲν ἡ σχέσις καὶ θέσις τῆς Θεολογίας πρὸς τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὰς λοιπὰς ἐπιστῆμας· πλείω δὲ περὶ ταύτης ἐροῦμεν ἐν τοῖς στοιχείοις τῆς Θεολογικῆς ἐπιστήμης.

γ. Ἀνακεφαλαίωσις καὶ συμπέρασμα.

Ἡ μὲν τοίνυν ὑγιῆς φιλοσοφία ἐπιγινώσκει αἰτίαν καὶ σκοπὸν ἡμῶν ἀνευρίσκει τὸν Θεόν, τὸ μόνον πάνσοφον πανάγαθον καὶ παντοδύναμον καὶ διὰ ταῦτα ἀπολύτως μακάριον ὄν, τὸ πλάσαν ἡμᾶς, ἵνα ὅμοιοι αὐτῷ, ἅγιοι καὶ δίκαιοι, γενώμεθα καὶ οὕτω μέτοχοι τῆς ζωῆς καὶ μακαριότητος αὐτοῦ. Ἀλλ' ὅμως διὰ τῶν ἰδίων δυνάμεων ἀδυνατοῦμεν πληρῶσαι τὸν προορισμὸν ἡμῶν τοῦτον· καὶ ἐνταῦθα ἴσταται ἡ φιλοσοφία μὴ δυναμένη ἐξηγήσαι τὴν αἰτίαν τῆς ἀδυναμίας καὶ διαφορᾶς ἡμῶν, δι' ἣν ἀποτυγχάνομεν τοῦ προορισμοῦ ἡμῶν. Ἡ δὲ Θεολογία ἐξηγεῖ καὶ συμπληροῖ ἐκ τῆς θείας ἀποκαλύψεως τὴν αἰτίαν τῆς ἀδυναμίας ἡμῶν ταύτης καταδεικνύουσα ὅτι ἡ προπατορική ἁμαρτία διακόψασα τὴν κοινωνίαν Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου καὶ στερήσασα οὕτως ἡμᾶς τῆς ἀπαραιτήτου πρὸς τὴν ὁμοίωσιν τῷ Θεῷ χάριτος αὐτοῦ καὶ ἔξαχρειώσασα τὸν νοῦν καὶ τὴν θέλησιν καὶ τὸ αἶσθημα ἡμῶν περιήγαγεν ἡμᾶς εἰς τὴν ἀδυναμίαν τοῦ κατορθῶσαι τὸ ἀγαθόν, ἣν πάλιν αὐτὸς ὁ Θεὸς ἤρε διὰ τοῦ θανάτου τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ υἱοῦ, ὅστις πληρώσας διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ τὴν ποινὴν τῆς ἁμαρτίας, κατέστησε δυνατὴν πάλιν τὴν μετὰ τοῦ Θεοῦ κοινωνίαν καὶ

ένωσιν, ἣτις γίνεται καὶ κατορθοῦται ἐν μὲν τῷ παρόντι βίῳ διὰ τῆς πίστεως ἐλπίδος καὶ ἀγάπης, ἃς γεννᾷ καὶ ἐνισχύει ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἢ προσευχὴ καὶ τὰ μυστήρια, ἐν δὲ τῷ μέλλοντι βίῳ τελέως διὰ τῆς τελείας ἀγάπης.

Ἴδου ἐν ὀλίγαις λέξεσι τὸ περιεχόμενον τῆς ὑγιουῶς φιλοσοφίας καὶ τῆς Θεολογίας.

Μόνος τῶν ὄντων ὁ Θεὸς μέτρον χρημάτων ἀπάντων καὶ οὐχ' ὁ μύρμηξ καὶ σκώληξ ὡς ἐν τῇ μωρίᾳ καὶ οἴησει αὐτοῦ φαντάζεται. Οὐδὲν γὰρ δύναται ὁ ὀφθαλμὸς ἡμῶν ἄνευ τοῦ ἀληθινοῦ φωτός; τοῦ ἡλίου τῶν πνευμάτων, ἔς φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενος εἰς τὸν κόσμον, καὶ τοῦτο δι' ὠραιότητος εἰκόνας κατέδειξεν ὁ θεὸς Πλάτων ἐν τέλει τοῦ 5'. βιβλίου τῆς πολιτείας λέγων ἐπὶ λέξεως.

« Ἀφ' οὖν, ἦν δ' ἐγώ, ἐννεόηκας τὸν τῶν αἰσθήσεων δημιουργὸν ὅσω πολυτελεστάτην τὴν τοῦ ὄραν τε καὶ ὄρασθαι δύναμιν ἐδημιούργησεν; Οὐ πάνυ, ἔφη. Ἀλλ' ὧδε σκόπει· ἔστιν ὅτι προσδεῖ ἀκοῆ καὶ φωνῆ γένους ἄλλου εἰς τὸ τὴν μὲν ἀκούειν, τὴν δὲ ἀκούεσθαι, ὃ εἰ μὴ παραγένηται τρίτον, ἢ μὲν οὐκ ἀκούσεται, ἢ δὲ οὐκ ἀκουσθήσεται; Οὐδενός, ἔφη. Οἶμαι δέ γε, ἦν δ' ἐγώ, οὐδ' ἄλλαις πολλαῖς, ἵνα μὴ εἶπω ὅτι οὐδεμιᾶ, τοιούτου προσδεῖ οὐδενός. ἢ σύ τινα ἔχεις εἰπεῖν; Οὐκ ἔγωγε, ἦ δ' ὅς. Τὴν δὲ τῆς ὄψεως καὶ τοῦ ὄρατοῦ οὐκ ἐννοεῖς ὅτι προσδεῖται; Πῶς; Ἐνούσης περὶ ἐν ὀφθαλμοῖς ὄψεως καὶ ἐπιχειροῦντος τοῦ ἔχοντος χρῆσθαι αὐτῇ, παρουσίας δὲ χροῶς ἐν αὐτοῖς, εἰ μὴ παραγένηται γένος τρίτον ἰδίᾳ ἐπ' αὐτὸ τοῦτο πεφυκός, οἶσθα, ὅτι ἢ τε ὄψις οὐδὲν ὄψεται τὰ τε χρώματα ἔστιν ἀόρατα. Τίνος δὴ λέγεις, ἔφη, τούτου; Ὁ δὴ σὺ καλεῖς, ἦν δ' ἐγώ, φῶς. Ἀληθῆ, ἔφη, λέγεις. Οὐ σμικρᾶ ἄρα ἰδέα ἢ τοῦ ὄραν αἰσθησις καὶ ἢ τοῦ ὄρασθαι δύναμις τῶν ἄλλων ξυζεύξεων τιμιωτέρῳ ζυγῷ ἐζύγησαν, εἴπερ μὴ ἄτιμον τὸ φῶς. Ἀλλὰ μήν, ἔφη, πολλοῦ γε δεῖ ἄτιμον εἶναι.

XIX. Τίνα οὖν ἔχεις αἰτιάζεσθαι τῶν ἐν οὐρανῷ θεῶν

τούτου κύριον, εὖ ἡμῖν τὸ φῶς ὄψιν τε ποιεῖ ὁρᾶν ὃ τι κάλλιστα καὶ τὰ ὀρώμενα ὁρᾶσθαι; "Ὀνπερ καὶ σύ, ἔφη, καὶ οἱ ἄλλοι· τὸν ἥλιον γὰρ δῆλον ὅτι ἐρωτᾶς. "Ἀρ' εὖν ὧδε πέφυκεν ὄψις πρὸς τοῦτον τὸν θεόν; Πῶς; Οὐκ ἔστιν ἥλιος ἢ ὄψις οὔτε αὐτὴ οὔτε ἐν ᾧ ἐγγίγνεται, ὃ δὴ καλοῦμεν ὄμμα. Οὐ γὰρ εὖν. "Ἄλλ' ἡλιοειδέστατόν γε οἶμαι τῶν περὶ τὰς αἰσθήσεις ὀργάνων. Πολύ γε. Οὐκοῦν καὶ τὴν δύναμιν, ἣν ἔχει, ἐκ τούτου ταμειωμένην ὥσπερ ἐπίρρυτον κέκτηται; Πάνυ μὲν εὖν. "Ἀρ' εὖν οὐ καὶ ὁ ἥλιος ὄψις μὲν οὐκ ἔστιν, αἴτιος δ' ὧν αὐτῆς ὁρᾶται ὑπ' αὐτῆς ταύτης; Οὕτως, ἦ δ' ὄς. Τοῦτον τοίνυν, ἣν δ' ἐγώ, φάναι με λέγειν τὸν τοῦ ἀγαθοῦ ἐκγονον, ὃν τὰγαθὸν ἐγέννησεν ἀνάλογον ἑαυτῷ, ὃ τι περ αὐτὸ ἐν τῷ νοητῷ τόπῳ πρὸς τε νοῦν καὶ τὰ νοούμενα, τοῦτο τοῦτον ἐν τῷ ὁρατῷ πρὸς τε ὄψιν καὶ τὰ ὀρώμενα. Πῶς; ἔφη· ἔτι διελθέ μοι. "Ὀφθαλμοί, ἣν δ' ἐγώ, οἶσθ' ὅτι, ὅταν μηκέτι ἐπ' ἐκεῖνά τις αὐτοὺς τρέπη, ὧν ἂν τὰς χροᾶς τὸ ἡμερινὸν φῶς ἐπέχη, ἀλλὰ ὧν νυκτερινὰ φέγγη, ἀμβλυώττουςί τε καὶ ἐγγύς φαίνονται τυφλῶν, ὥσπερ οὐκ ἐνούσης καθαρᾶς ὄψεως; Καὶ μάλα ἔφη. "Ὅταν δέ γ', οἶμαι, ὧν ὁ ἥλιος καταλάμπη, σαφῶς ὁρῶσι, καὶ τοῖς αὐτοῖς τούτοις ὄμμασιν ἐνούσα φαίνεται. Τί μὴν; Οὕτω τοίνυν καὶ τὸ τῆς ψυχῆς ὧδε νόει· ὅταν μὲν, εὖ καταλάμπει ἀλήθειά τε καὶ τὸ ὄν, εἰς τοῦτο ἀπερείσηται, ἐνόησέ τε καὶ ἔγνω αὐτὸ καὶ νοῦν ἔχειν φαίνεται· ὅταν δὲ εἰς τὸ τῷ σκότῳ κεκραμένον, τὸ γιγνόμενόν τε καὶ ἀπολλύμενον, δοξάζει τε καὶ ἀμβλυώττει ἄνω καὶ κάτω τὰς δόξας μεταβάλλον καὶ ἔοικεν αὖ νοῦν οὐκ ἔχοντι. Ἔοικε γάρ. Τοῦτο τοίνυν τὸ τὴν ἀλήθειαν παρέχον τοῖς γιγνωσκομένοις καὶ τῷ γιγνώσκοντι τὴν δύναμιν ἀποδιδόν τὴν τοῦ ἀγαθοῦ ἰδέαν φάθι εἶναι, αἰτίαν δ' ἐπιστήμης εὖσαν καὶ ἀληθείας ὡς γιγνωσκομένης μὲν διανοοῦ, οὕτω δὲ καλῶν ἀμφοτέρων ὄντων, γνώσεώς τε καὶ ἀληθείας, ἄλλο καὶ κάλλιον ἔτι τούτων ἡγούμενος αὐτὸ ὀρθῶς ἡγγίσει· ἐπιστήμην δὲ καὶ ἀλήθειαν, ὥσπερ

ἐκεῖ φῶς τε καὶ ὄψιν ἡλιοειδῆ μὲν νομίζειν ὀρθόν, ἥλτον δὲ ἡγεῖσθαι οὐκ ὀρθῶς ἔχει, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἀγαθοειδῆ μὲν νομίζειν ταῦτ' ἀμφοτέρω ὀρθόν, ἀγαθὸν δὲ ἡγεῖσθαι ὁπότερον αὐτῶν οὐκ ὀρθόν, ἀλλ' ἔτι μειζόνως τιμητέον τὴν τοῦ ἀγαθοῦ ἔξιν. Ἀμύχανον κάλλος, ἔφη, λέγεις, εἰ ἐπιστήμην μὲν καὶ ἀλήθειαν παρέχει, αὐτὸ δ' ὑπὲρ ταῦτα κάλλει ἐστίν· οὐ γὰρ δῆπου σύ γε ἡδονὴν αὐτὸ λέγεις. Εὐφήμει, ἦν δ' ἐγώ· ἀλλ' ὧδε μάλλον τὴν εἰκόνα αὐτοῦ ἔτι ἐπισκόπει. Πῶς; Τὸν ἥλιον τοῖς ὀρωμένοις οὐ μόνον, οἶμαι, τὴν τοῦ ὁρᾶσθαι δύναμιν παρέχειν φήσεις, ἀλλὰ καὶ τὴν γένεσιν καὶ αὔξην καὶ τροφήν, οὐ γένεσιν αὐτὸν ὄντα. Πῶς γάρ; Καὶ τοῖς γινωσκομένοις τοίνυν μὴ μόνον τὸ γινώσκεισθαι φάναι ὑπὸ τοῦ ἀγαθοῦ παρεῖναι, ἀλλὰ καὶ τὸ εἶναι τε καὶ τὴν οὐσίαν ὑπ' ἐκείνου αὐτοῖς προσεῖναι, οὐκ οὐσίας ὄντος τοῦ ἀγαθοῦ, ἀλλ' ἔτι ἐπέκεινα τῆς οὐσίας πρεσβεία καὶ δυνάμει ὑπερέχοντος.

Τῷ δὲ δυναμένῳ ἡμᾶς στηρίξαι κατὰ τὸ εὐαγγέλιον καὶ τὸ κήρυγμα Ἰησοῦ Χριστοῦ κατ' ἀποκάλυψιν μυστηρίου χρονοῖς αἰωνίοις σεσιγημένου φανερωθέντος δὲ νῦν διὰ τε γραφῶν προφητικῶν κατ' ἐπιταγὴν τοῦ αἰωνίου Θεοῦ εἰς ὑπακοὴν πίστεως εἰς πάντα τὰ ἔθνη γνωρισθέντος ΜΟΝΩ ΣΟΦΩ ΘΕΩ δια ἸΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας.

Ἀμήν.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΩΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ

ΑΝΕΣΤΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ

ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΝ ΤΟΥ 1889

Ἄριθ. 1581

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

1889—1581.

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006